

Wie verdedigt het pensioenstelsel?

Auteur(s):

Bakker, R.

De auteur is freelance adviseur. rclbakker@planet.nl

Verschenen in:

ESB, 89e jaargang, nr. 4425, pagina 51, 6 februari 2004

Rubriek:

Prikkel

Trefwoord(en):

Het Nederlandse driepijler pensioensysteem komt niet van de tekentafel, maar is in de maatschappelijke realiteit sinds de naoorlogse jaren geworden tot wat het nu is. Het vertrouwen in de eerste pijler, het basispensioen van de aow, is nog steeds groot. De tweede pijler van het werknemerspensioen heeft zich flexibel kunnen aanpassen aan maatschappelijke veranderingen. In de derde pensioenpijler, waar individuele pensioenproducten worden aangeboden, verdienen levensverzekeraars het geld om een internationaal vooraanstaande positie op te bouwen. Een halve eeuw al blijkt het pensioenstelsel grote veranderingen aan te kunnen en de economie te stimuleren.

De aandelen crisis sinds 2001, die gepaard gaat met lage rentestanden, een voortgaande loongroei en een verlamdende angst voor terrorisme heeft een ongekende financiële aardbeving veroorzaakt. Tot op heden lijkt de schade beperkt. Er zijn in Nederland geen verzekeraars omgevallen. Pensioenuitvoerders werken gewoon door. Het pensioenstelsel blijft genereren waarvoor het als geheel bestaansrecht heeft. Dat is het assembleren en uitleveren van het ouderdompensioen, overlijdenspensioen en het invaliditeitspensioen.

Toch is er een pensioen crisis. Door de aardbeving zijn namelijk vier zaken bovengronds gekomen die de houdbaarheid van het pensioenstelsel raken. Ten eerste is de toenemende wisselwerking tussen het pensioenstelsel en de economie niet tijdig onderkend. Er werd vooral gekeken naar de invloed die de economie had op pensioenen. De crisis heeft laten zien dat de relatie tussen economie en pensioen wederkerig en ingewikkeld is.

Ten tweede blijkt Marten Toonders 'wet van Bommel' niet op te gaan in een vergrijzende economie. Die 'wet' suggereert dat een rijk pensioenfonds eigenlijk alleen maar rijker kan worden. Helaas is onderschat dat een rijk pensioenfonds toch armlastig wordt wanneer het productieve herstellvermogen (de werkzame beroepsbevolking) te klein is.

Ten derde is het een evolutionair gegroeid pensioensysteem eigen dat er geen verantwoordelijk bestuur voor het gehele pensioenstelsel bestaat. Er vindt dus geen integrale afweging plaats over noodzakelijke stelselaanpassingen die de toegenomen economische gevoeligheid van pensioenen verminderen. Ik ken geen bestaand instituut dat die rol kan vervullen. Ook de pvk komt niet in aanmerking. Haar positie van normatieve toezichhouder maakt dat zij er niet is voor de strategische herpositionering van het pensioenstelsel. De aow valt sowieso buiten haar toezichtdomein en bovendien heeft zij een bias voor het belang van prudentie bij pensioenuitvoerders. De laatste factor die de houdbaarheid van het pensioenstelsel raakt, is dat er onvoldoende onafhankelijk onderzoek wordt gedaan naar de betekenis van het pensioensysteem voor de economie. Voor alles wat maar enige betekenis heeft voor de economie bestaan er onafhankelijke instituten. Voor de vele honderden miljarden euro's die in pensioenland omgaan, kunnen we slechts terecht bij een enkele faculteit, de wrr en - gelukkig in toenemende mate - het cpb.

Voor het overige speelt er een schijn van afhankelijkheid met deelbelangen in het pensioensysteem. Dat is onvermijdelijk het geval bij accountants, actuarissen en bij hoogleraren die gefinancierd worden door de sector zelf. Zelfs als de onderzoekers onafhankelijk zijn, is nog niet gegarandeerd dat hun inbreng op prijs wordt gesteld door (politieke) opdrachtgevers¹.

Tot nu toe wordt de discussie over de ernst en de mogelijke remedies van de pensioen crisis vooral gevoerd door deskundige belangenbehartigers. Door het gesteggel over deelbelangen wordt nauwelijks onderkend dat we witte plekken hebben in onze pensioen kennis. Het is de vraag of het pensioenstelsel via die discussie de revisie krijgt die het nodig heeft. Het is mijns inziens riskant er met zijn allen maar op te hopen dat onder een paar toezichtklemmen alle belanghebbenden tezamen het pensioenstelsel gaan optimaliseren. Neem nu de mate van statistische zekerheid die straks wettelijk vereist wordt met betrekking tot de pensioenrechten in de tweede pijler. Komt de harde zekerstelling van honderden miljarden euro's tweedepijlerpensioen de economie ten goede? Hoe hoger de premiestijging is, des te groter lijkt de uitkeringszekerheid in de toekomst, maar ook des te groter het risico dat de economie ontwricht. Heeft de aow soms een uitkeringszekerheid van 97,5 procent?² Wat zegt zo'n getal eigenlijk?

De pensioen crisis is diep en de toekomst van het pensioenstelsel is ongewis. Bij ontstentenis van een eigenaar doet de overheid er wijs aan een onafhankelijke raad voor het pensioenstelsel in te stellen. Die raad maakt een agenda voor de kennisbouw die nodig is om het pensioenstelsel zodanig te reviseren dat het kan gaan bijdragen aan economische groei in plaats van er afbreuk aan te doen. Centraal daarbij staat de vraag hoe we het essentiële belang van vertrouwen in de uitkomsten van het stelsel weten te verenigen met een flexibeler inrichting ervan.

1 Zie daartoe het verontrustende artikel over de politieke invloed op onderzoek van Guus Berkhout in *NRC Handelsblad* van 29 november 2003.

2 Sinds het verschijnen van het rapport van de Commissie Financiering Oudedagsvoorziening, *Gespiegeld in de tijd, de AOW in de toekomst*, Den Haag, 1987, zijn de aanspraken op en is de (geïndexeerde) uitkeringszekerheid van de AOW gaandeweg verminderd.s